

Ton van der Lee

De geestbewaarder

Een Amsterdamse Surinamer op zoek
naar zijn roots in West-Afrika

Roman

Voorwoord bij de heruitgave

Dit boek werd geschreven in 2005, een tijd waarin er in Nederland nog geen brede maatschappelijke discussie op gang was gekomen over het slavernijverleden van Nederland.

Sindsdien heeft de koning zijn excuses aangeboden voor deze zwarte bladzijde in onze geschiedenis en spreken we niet meer van 'slaven' maar van 'tot slaaf gemaakten'.

Ook wordt de heldenstatus van veel zeevaarders die deze handel mogelijk maakten inmiddels van vele kanten bekritiseerd.

Allemaal veranderingen die ik van harte toejuich.

In het begin van dit millennium was nog niet algemeen bekend dat het mogelijk is om via DNA-onderzoek meer over iemands voorouders te weten te komen.

Ik woonde in die tijd in Afrika en bezocht geregeld vrienden in Ghana. Daar kwam ik op de forten aan de kust nu en dan mensen tegen die op een zogenaamde '*heritage tour*' waren, afstammelingen van tot slaaf gemaakten die meer wilden weten over hun voorouders.

De meesten waren Amerikanen, maar er waren ook Nederlanders bij, meestal afkomstig uit Suriname.

Sommigen van hen hadden een DNA test gedaan in eigen land en wisten daarom waar hun voorouders ongeveer vandaan kwamen.

Dit bracht mij op het idee voor dit boek. Ik deed uitgebreid research in Ghana, Sierra Leone en Suriname en dook in de archieven van Nederlandse musea, zoals de bibliotheek van het scheepvaartmuseum in Amsterdam.

Het resultaat was 'De Geestbewaarder', dat nu opnieuw wordt uitgegeven. In dit boek wordt het slavernijverleden vanuit twee perspectieven belicht. Het ene is dat van Stanley, een Surinaamse Nederlander in de eenentwintigste eeuw die meer te weten wil komen over zijn voorouders en daarom naar Suriname en Afrika reist. Het andere is dat van Caspar, een stuurman op een slavenschip in de achttiende eeuw.

In het woordgebruik van het oorspronkelijke boek heb ik niet ingegrepen, hoewel het hier en daar niet meer van deze tijd is. Ook zijn Amsterdam, Suriname, Ghana en Sierra Leone inmiddels behoorlijk veranderd en zijn er grote veranderingen gemaakt in het DNA-onderzoek.

In die zin kan dit boek wellicht inmiddels zelf als een historisch document worden gezien.

Ton van der Lee, 2025

*Emancipate yourselves from mental slavery,
None but ourselves can free our mind*

Bob Marley, Redemption Song

1.

Een magere, zwarte jongen met wilde ogen en verward haar staat te schreeuwen in de deuropening van 'Mi Lobie'.

Stanley Waterman heeft er geen probleem mee. Hij zet zo'n junk gewoon in een hoekje van het koffiehuis, geeft hem een glas cola en zegt dat hij zich geëisd moet houden.

En dat doet zo'n jongen dan ook. Stanley krijgt ze rustig, allemaal. Het is zijn uitstraling. Kalm, zelfverzekerd. Brede schouders, grote handen, een rond, kaalgeschoren hoofd. Een lage, rustige stem. Een matglanzende, zwarte huid. Goed gekleed, duur horloge, Hugo Boss aftershave. Een open, eerlijk gezicht. Natuurlijk ook al wat ouder dan die jongens, ergens midden in de veertig. Iemand van wie je op aan kan, iemand naar wie je luistert.

Regi, zijn jongere halfbroer, kijkt hoofdschuddend toe.

'Zet die gast er toch uit,' roept hij geërgerd vanachter de bar.

Stanley draait zich om.

'No span,' zegt hij tegen Regi, pakt een doek, en begint de tafeltjes schoon te maken.

Regi is anders dan Stanley. Hij is langer en slanker, met een lichtere huid. Een mager, nerveus gezicht, en een snelle babbel. Gekleed volgens de laatste mode. Zware gouden schakelketting, een stuk of vier ringen. Een jongen die bijna elke avond uitgaat. Hij kan het doen, hij heeft geen gezin te onderhouden, zoals Stanley. Regi stuurt alle junks weg, zonder pardon, broeders uit Parbo of niet.

Buiten klinkt het lawaai van de Albert Cuypmarkt, het geschreeuw van de kooplui en het geroezemoes van het publiek.

Als de jongen een kwartier later weer vertrekt, wat kalmer, maar nog steeds met bevende handen, geeft Stanley hem een euro mee, en een schouderklopje. Stanley is cool, dat weet elke Surinaamse verslaafde in Amsterdam.

Vandaag sluiten Stanley en Regi een uur eerder. Het is een speciale dag.

De frituur gaat alvast laag en Regi trekt de stekkers van de kasten eruit. 'De gokkasten gaan een kwartier voor sluitingstijd uit,' staat er in zwarte viltstiftletters op het vel papier dat hij boven de 'Heatwave' heeft geplakt. Meisjes in bikini, wuivende palmen en een wit strand. Daaronder de cijfers die de hele dag rollen, rollen. De laatste gokker, een dikke zwarte vrouw met een paar uitpuilende tassen van de Dirk aan haar voeten, trapt haar Pall Mall uit op de witte tegels, en komt met tegenzin van haar kruk. Ze buigt zich met een kleine zucht voorover en pakt haar boodschappen zwijgend op. Alweer verloren.

Ze verliezen allemaal, of ze nu op de Heatwave spelen, op de Indiana met zijn race auto's, of op de Dino World met zijn kwijlende monsters die voornamelijk uit tanden en klauwen lijken te bestaan.

Met de kasten heeft Stanley wel een probleem. Hij ziet zijn klanten niet graag met gebogen hoofd en lege portemonnee vertrekken. Maar Regi heeft zich hard

opgesteld. De kasten brengen veel geld in het laatje. Als de mensen hun geld zo nodig willen vergokken, moeten ze dat zelf weten. Zo goed loopt Mi Lobie nu ook weer niet.

‘Njan Swietie’ staat er op het bordje aan de muur. Eet smakelijk. Maar de meeste mensen komen alleen voor een koffie of een fris. Meer gebruiken ze niet. De oude mannetjes kunnen er uren op zitten. Ze roken hun sigaretjes en halen herinneringen op aan vroeger, in Suriname, toen alles beter was.

In het begin, toen Stanley en Regi hier net zaten, draaiden ze nog een goede omzet. Maar de tijden zijn veranderd. De Pijp is een studentenbuurt geworden. Overall in de buurt zijn tegenwoordig terrasjes waar je cappuccino kunt drinken, of een ciabatta met zalm kunt eten.

Alleen de jongens van de markt komen nog weleens voor een broodje bakkeljauw of een snelle moksie metie. Als Regi vanonder de toonbank geen sterke drank schonk, zou er aan het einde van de maand niet veel over blijven voor de twee broers.

Bij de wc hangt een bordje: ‘Niet bestellen? Dan 50 cent neertellen.’

‘Sluit jij af?’ vraagt Stanley.

Regi knikt. Hij kijkt op zijn horloge.

‘Ik zie je daar. Zeven uur toch?’

‘Mi sabbie. Zeven uur.’

Stanley schiet in zijn jas. Buiten regent het. Er is weinig volk op de Cuyp, de kooplieden beginnen al op te ruimen. Hij loopt in de richting van de Van Woustraat, waar hij zijn Toyota altijd parkeert. Bij de groentekramen staan de eerste mensen al te scharrelen in de kartonnen dozen met halfrotte paprika’s, slappe kroppen sla en andere groenten die ze gratis mee mogen nemen, omdat ze anders toch worden weggegooid. Studenten, daklozen, alleenstaande moeders met een uitkering. De kledingjongens stouwen hun busjes vol, bij de viskraam worden de planken geschrobd. Een man met een druipend voorschoot keert een paar witte plastic bakken vol halfgesmolten ijsblokjes om in de goot.

Stanley houdt van de markt, hij kan zich geen andere plek indenken waar hij graag zou werken. Het is de bedrijvigheid, het gevoel dat hier iets gebeurt. Bij een kantoorbaan kan hij zich niets voorstellen. Hij zou zich maar opgesloten voelen.

Als hij langs de Borneostraat rijdt kijkt hij even naar rechts, net als iedere dag. Hier is hij opgegroeid. Nauwelijks een jaar oud was hij, toen hij met zijn ouders uit Suriname aankwam. Een paar maanden later kwam zijn vader op een dag niet meer thuis. Sindsdien hebben ze nooit meer iets van hem gehoord.

Hier is Regi geboren, hier zijn ze allebei groot geworden. Oost was in die tijd al een arme buurt, en dat is het gebleven. Nu wonen er niet zoveel Surinamers meer. De meesten zijn Turken en Marokkanen.

Twee hoog, een driekamerwoning, waar de hele dag de geur van herie herie, baka bana en kouseband hing. Soms heeft hij er nog weleens trek in, maar hij

vraagt het allang niet meer aan Saskia. Ze kan het niet, en ze wil het niet. In het begin van hun huwelijk heeft ze het een paar maal geprobeerd, de eerste keer onder aanwijzingen van ma Waterman, maar dat liep op een mislukking uit, en op ruzie. Daarna nog één- of tweemaal met een kookboek erbij, en toen gaf ze het op.

Sinds die tijd eet hij elke dag karbonade met aardappels, tartaartjes met sperziebonen, of bloemkool met kaassaus, alles wat Saskia zelf altijd kreeg bij haar moeder in Purmerend.

Hij komt over de Schellingwouderbruggen. Voor hem doemen de torenflats van Noord op. Daarna komt de Markerhof in zicht. Een flat van zes etages tussen het groen. Links een rij hoge populieren, rechts een vijver waar wat waterlelies in drijven. De fontein is al een paar maanden kapot.

Ze wonen er nu alweer negen jaar. Eigenlijk is het te duur, maar Saskia heeft indertijd net zolang gezeurd tot hij door de knieën ging. Volgens Stanley was er niets mis met de bovenwoning in Oost die ze na hun trouwen hadden gevonden, en het was dicht bij het huis van zijn moeder, maar Saskia vond het te min. Veel Marokkanen op straat, toen al, en steeds meer schotelantennes.

‘De Markerhof is toch een treetje hoger op de ladder,’ zegt ze altijd tegen haar vriendinnen. ‘En alleen maar Nederlanders hoor,’ voegt ze er meestal aan toe.

Hij zet de auto in de parkeergarage. In het trappenhuis hangt een geur van vocht en vuilnis. Hij kan de lift nemen, maar hij loopt. Voor de lichaamsbeweging.

Halverwege, op de derde etage, stopt hij even, zoals altijd. Hij draait zich om en kijkt naar beneden.

Achter de flat loopt een straatje met laagbouw, gelijkvormige eengezinswoningen van gele baksteen met een parkeerplaats en een lantaarnpaal voor de deur, en een klein tuintje aan de achterkant. Precies groot genoeg voor een gezin met twee kinderen. Daar wil Saskia op den duur naartoe.

Op de gaanderij van de zesde verdieping staat een kille wind, en het motregent. Toch blijft hij opnieuw staan. Hij slaat zijn kraag op en kijkt naar beneden. Het verkeer op de snelweg stroomt de donkere mond van de Zeeburgertunnel in, rijdt onder het water door en komt even later aan de andere kant weer boven.

De wind jaagt grote grijze wolken langs de hemel. Iets verderop liggen de houten huisjes van Durgerdam met hun rode dakpannen als een lint langs de dijk.

Daarachter glanst het water van het IJsselmeer, en nog verder weg, aan de horizon, ziet hij de flats van Almere, en de lange rij windmolens langs de dijk naar Lelystad.

Stanley blijft kijken. Achter de deur van nummer 612 wachten Saskia en de kinderen. Ze zijn zich waarschijnlijk al aan het verkleden. Hij moet naar huis, maar iets houdt hem tegen.

Hij heeft de laatste tijd het gevoel dat er iets is wat hem ontgaat. Dat er een geheim is dat iedereen kent, behalve Stanley Waterman. Dat er een betekenis in de dingen schuilt, die voor hem verborgen blijft. Waar iedereen van op de hoogte is, behalve hij.

Het gebeurt hem steeds vaker. Soms staat hij hier wel tien minuten te staren. Hij kijkt naar de wereld die aan zijn voeten ligt, en vraagt zich af wat hij hier doet. Hij vraagt zich af of het altijd zo door zal gaan, de gang naar de Albert Cuyp, het koffiehuis, het geklaag van Regi over geld, het gezeur van de oude mannetjes over het weer, de schreeuwende junks, de ratelende, piepende gok-machines, de ranzige geur van de frituur, de visboer en de file, de flat, de vuilniskakken in het trappenhuis, Saskia en de kinderen. Hij vraagt zich af of er nog iets gaat gebeuren. Iets, iets met hoofdletters, het geeft bijna niet wat. Een wonder of een ramp. Iets.

Stanley sluit zijn ogen, haalt diep adem en laat de reling langzaam los. Hij begint te lopen langs de blauwe deuren van de gaanderij. Rode bakstenen, grijze regenpijpen, en naast iedere deur een vrolijk beschilderde dakpan met het huisnummer en de namen van de gelukkige mensen die erachter wonen.

Hij zet zijn ene been voor het andere, beslist, vol wilskracht. Vandaag zal hij vechten tegen de leegte in zijn hart, hij zal vechten, want vandaag is een speciale dag.

Hij steekt zijn sleutel in het slot, stapt naar binnen, hangt zijn jas op, duwt de buitendeur met zijn hak dicht.

‘Ik ben thuis,’ roept hij. Vanachter de gesloten kamerdeur van Melvin klinkt harde hip hop.

Saskia zit in de woonkamer op de bank te roken. Ze kijkt hem vluchtig aan.

‘Ik heb helemaal niks om aan te trekken,’ zegt ze dan geïrriteerd.

Ze drukt haar half opgerookte sigaret bruusk uit, staat op en loopt naar de slaapkamer.

Saskia is een echte Noord-Hollandse, een blonde vrouw met lange benen en hoekige bewegingen. Ze draagt haar dunner wordende haar altijd zo strak naar achteren getrokken, dat het lijkt alsof haar grote, fletsblauwe ogen een beetje uitpuilen. Ze heeft een mager gezicht met uitstekende jukbeenderen, dunne lippen en een benige neus.

De meeste vrouwen neigen met de jaren naar een voller lichaam, maar zij is mager en pezig geworden. De tijd dat mannen op straat naar haar keken ligt inmiddels achter haar. De trekken van haar gezicht zijn allengs scherper geworden, net als haar karakter. De jaren maken sommige mensen milder, anderen verkrampen en verharderen.

Stanley heeft haar teleurgesteld. Hij ziet het aan haar neergetrokken mondhoeken, de rimpels op haar voorhoofd, en haar ogen, die steeds vaker wegstaren als hij haar blik zoekt.

Haar moeder heeft het hem onomwonden gezegd.

‘Jullie hadden nooit moeten trouwen. Ik wist vanaf het begin dat er niets van je mooie plannen terecht zou komen. Een eigen discotheek, een platenlabel, een keten van kledingzaken. Ik heb het haar gezegd, maar ze wilde niet luisteren. Ze was verliefd, verliefd tot over haar oren op die zwarte huid van je, die mooie brede schouders en de rest.’

Achteraf heeft hij begrepen dat Saskia het leuk vond om haar familie te provoceren. Zoiets was nog nooit voorgekomen bij de Oostings. Een neger. Ze zeiden het woord nog net niet, op de verjaardagsfeestjes waar hij na een paar maanden verkering mee naar toe moest, maar hij zag het ze denken. Een neger uit Suriname, die Nederlands sprak met een accent.

Saskia ging dan uitdagend bij hem op schoot zitten en begon hem te kussen en te knuffelen als een soort zwart speelgoedbeest, terwijl de tantes uit Heerhugowaard en Bovenkarspel hun theekopjes bijna lieten vallen van schrik.

Ze voerde hem demonstratief mee naar feestjes van haar vrienden in Purmerend, als een soort exotische trofee, die zij op een van haar expedities naar de grote stad buit had weten te maken.

Dat was ook wel een beetje waar, want zij had hém versierd. Hij zat in de tram, hij wist het nog precies, lijn 13 op de Rozengracht. Het regende, de druppels trokken strepen over het glas. Ze stapte in bij de Westermarkt, stempelde haar kaartje af, en hoewel er plaats genoeg was, kwam ze naast hem zitten.

Ze hijgde een beetje, ze had gerend om de tram te halen. Ze had een kort rokje aan, en ze had kippenvel op haar lange, slanke benen. Ja, hij wist het nog heel goed. Ze had haar dikke blonde haar in een paardenstaart gebonden, haar jas stond open en haar borsten priemden door de dunne stof van haar T-shirt naar voren. Hij zag de tepels duidelijk. Hij rook haar geur, iets lichts, iets zoets, met een beetje zweet. Zijn hart begon te bonzen, hij moest slikken.

Ze keek hem brutaal aan.

‘Zo, waar ga jij heen?’ had ze gezegd.

‘De Dam,’ had hij lamlendig geantwoord.

‘Ik ook,’ had ze gezegd.

Hij had vaag geknikt.

‘Dat komt dan goed uit,’ was ze verder gegaan, ‘want ik wil gaan winkelen in de Kalverstraat, maar mijn vriendin heeft op het laatste moment afgezegd, en nu heb ik niemand om me te zeggen of het staat. Die winkelmisjes liegen altijd.’

Stanley zweeg. Zoiets had hij nog nooit meegemaakt. De Surinaamse meisjes met wie hij weleens uitging waren passief, volgzaam, wachtten op zijn moves.

Maar hij was uitgestapt, en hij was met haar meegelopen.

Later had hij haar gevraagd of ze zoiets wel vaker deed, of ze daar ervaring mee had, met het aanspreken van onbekende kerels. Want zo had het wel geklonken.

‘Nee,’ had ze gezegd. ‘ik wist niet eens dat ik het durfde. Maar toen ik die

tram in stapte en jou zag zitten, was ik meteen verkocht.'

Zo was het Stanley ook vergaan. Liefde op het eerste gezicht. Het bestaat.

'Doe dan die rode jurk,' roept hij in de richting van de slaapkamer.

Hij vindt hem sexy, maar hij weet dat Saskia hem te kort vindt.

Dottie komt uit de badkamer.

'Pappa,' zegt ze, en omhelst hem.

Dottie heeft licht kroezend haar en een mooie, koffiekleurige huid. De bruine ogen van Stanley en de slanke gestalte van haar moeder.

'The best of both worlds,' zegt hij weleens tegen bekenden. Ze heeft een mooie, brede mond, en een glimlach waar haar hele gezicht door oplicht.

Zijn schat. Zestien is ze al, binnenkort is het afgelopen.

Dan begint ze aan haar eerste vriendje en is Stanley niet langer de belangrijkste man in haar leven.

Laat het nog even duren, denkt hij.

Melvin is alweer zeventien. Hij is donkerder dan Dottie, en heeft de zware bouw van zijn vader. Melvin zit in zijn opstandige fase en Stanley heeft nauwelijks meer contact met hem. Op school gaat het slecht. Melvin wil gaan werken, maar Stanley heeft gezegd dat hij moet wachten tot hij achttien is.

Op sommige dagen wil Melvin helemaal niet meer praten met zijn vader. Hij trekt zich na school terug in zijn kamer, draait zijn muziek, en verdwijnt na het eten zonder een woord naar buiten, de straat op, naar de coffeeshop, of god weet waar naartoe.

'Die rode kan echt niet meer,' roept Saskia terug.

'Ik kom eraan, mam,' roept Dottie, en verdwijnt naar de slaapkamer om haar moeder te helpen.

Stanley zet een salsa-cd op om alvast een beetje in de stemming te komen.

Hennah, zijn moeder, is vandaag vijfenzestig geworden. Ze hadden een zaaltje willen huren, maar het moest en het zou in de Borneostraat.

'Je begrijpt vanavond wel waarom,' zei ze toen hij haar vanochtend belde om haar alvast te feliciteren.

Ze klonk haastig.

'Ik moet door, mi gadoe, ik ben al twee dagen aan het koken, samen met tante Frans, het wordt lekker hoor, ik zie jullie vanavond,' besloot ze, en hing op.

Plotseling staat Melvin voor hem. Nog een jaar, en ze zijn even lang. Melvin kijkt onverschillig. Zo kijkt hij de laatste maanden altijd. Op het moment is hij hiphopper. Een paar maanden geleden was het nog drum 'n bass, en daarvoor was het metal. Maar nu heeft hij een kale kop, net als zijn vader. Heeft posters hangen van Tupac en 50 Cent, draait de hele dag Diddy en Snoop Dogg.

'Ik ga niet mee,' zegt Melvin.

'Je gaat mee,' zegt Stanley. 'Voor je grootmoeder.'

'Ik heb geen zin in moksie metie en baka bana en die andere troep,' houdt Melvin vol.

Stanley voelt dat hij kwaad wordt, maar hij probeert kalm te blijven.

Onderhandelen, denkt hij. Onderhandelen.

Hij moet zich beheersen voor zijn moeder. Hij weet dat het haar feestje zou bederven, als Melvin niet meekwam. Hennah is gek op haar enige kleinzoon. Regi heeft geen kinderen, geen vrouw. Wat scharrels, zo hier en daar. Hij is tweeënveertig, Hennah heeft de hoop opgegeven dat het ooit nog wat wordt met hem.

‘Gezellig hoor,’ zegt Dottie.

Het gezin Waterman is onderweg naar Oost. Het regent, de ruitenwissers piepen.

Maar het is niet gezellig. Melvin is er niet bij, Stanley’s aanbod om hem geld voor een nieuwe CD te geven als hij meeding heeft geen effect gehad.

‘Die brand ik zelf wel,’ had hij gezegd, en hij had zijn kamerdeur achter zich dichtgeslagen.

Saskia rookt en kijkt zwijgend uit het raam. Ze heeft op het laatste moment toch een spijkerbroek aangetrokken.

Om mij te pesten, denkt Stanley, terwijl hij de Borneostraat inslaat. Ze weet dat ik niet van jeans houd, en zeker niet voor een feestje.

Dottie zit op de achterbank, met het cadeau voor Hennah op schoot, een magnetron. Oude mensen hebben altijd klikjes, zegt Dottie. Die moet je op kunnen warmen.

Het cadeaupapier van de witgoedzaak op het Waterlandplein ritselt.

Saskia vond het te duur, maar Stanley heeft doorgezet.

‘Wie brengt het geld hier nou eigenlijk binnen?’ had hij gevraagd.

Daar had ze niets op te zeggen.

De jeans zijn Saskia’s wraak, weet hij. Zo werkt het bij haar. Ze is een binnen-vetter, net als de meeste Hollanders. Het komt er niet zo snel uit, maar het komt, altijd.

Ze hebben geluk, ze vinden een parkeerplaats vlak voor de deur. Een paar Marokkaanse jongens staan met opgeslagen kragen in een portiek en kijken toe hoe Stanley de deuren van de Corolla een voor een afsluit.

Hij heeft een sleutel van het huis. In het halletje, dat nog precies zo ruikt als in zijn jeugd, muf en een beetje gronderig, liggen wat reclamefolders en een Amsterdams Stadsblad. Twee schemerige houten trappen op. De loper is versleten. Op de eerste etage staat een rij schoenen voor de deur. Binnen klinkt gedempte Arabische muziek.

Op de tweede trap komt de geur van eten hem tegemoet. Hennah heeft hen al gehoord en staat in de deuropening. Ze is een kleine, slanke vrouw met een vriendelijk gezicht en levendige ogen. Ze draagt haar beste jurk, en ze heeft haar grijs doorschoten haar strak naar achteren getrokken in een knotje. Ze heeft een nieuwe bril, ziet hij, met een licht, goudkleurig montuur.

Hij bukt om haar te kussen. Ze komt maar tot halverwege zijn borst, wat hem altijd vertedert. Hij ruikt haar vertrouwde geur van zeep en ouderwetse lotion.

Hennah laat hem los en knuffelt Dottie.

‘Is Melvin er niet?’ vraagt ze dan.

‘Die had geen zin,’ zegt Saskia met een lachje, terwijl ze haar schoonmoeder een vluchtige kus geeft.

Trut, denkt Stanley. Ze had ook iets kunnen verzinnen over huiswerk.

Hij ziet de teleurstelling op zijn moeders gezicht, maar Hennah herstelt zich snel.

‘Hij komt vast nog wel,’ zegt ze, en gaat hen voor, naar binnen.

Soms, met haar alerte blik, haar snelle bewegingen en haar lichte tred, doet ze Stanley aan een vogeltje denken.

Hij zet de magnetron op het bed in de slaapkamer. Er ligt al een hele stapel cadeautjes. Surinaams gebruik. Pas als iedereen weg is, zal Hennah alles uitpakken. Zo worden de mensen die weinig hebben kunnen besteden niet in verlegenheid gebracht.

Hij kijkt even om zich heen in het kleine kamertje, ziet hoe de kozijnen kieren, het zeil bobbelt en het behang begint te bladderen. Hij neemt zich voor om binnenkort eens een weekend met Regi te komen klussen. Wat kleine reparaties, een lik verf hier en daar. De huisbaas doet niets meer, het hele blok wordt over een paar jaar gesloopt. Hij wil dat Hennah dan op de Markerhof komt wonen. Tegen die tijd is Melvin het huis waarschijnlijk al uit, maar Saskia is tegen.

‘Er is niks mis met haar, ze kan nog heel goed voor zichzelf zorgen,’ heeft ze gezegd, toen hij het onderwerp na lang twijfelen ter sprake bracht.

‘En bovendien, als het aan mij ligt wonen we hier niet lang meer,’ voegde ze er aan toe.

Saskia heeft plannen. Ze wil hogerop, ze wil verhuizen naar het straatje achter de flat, naar een van de eengezinswoningen waar ze haar zinnen op heeft gezet.

Maar Stanley heeft het geld niet. Af en toe begint ze er over, zomaar, op een onverwacht moment. Hij verandert dan snel van onderwerp, en neemt de volgende dag bloemen voor haar mee.

Binnen is het vol. De hele familie is er zo te zien. Tante Frans en haar vijf kinderen met aanhang, Wensley met zijn vriendin en hun baby, Ramon en Does met de kinderen, Hennahs beste vriendin Marga, en twee vrouwen van het Surinaamse restaurant aan de Molukkenstraat waar ze jaren in de keuken heeft gewerkt. Hun namen is hij vergeten. Samen zitten er misschien wel dertig personen op elkaar gepakt in de kleine woonkamer. Iedereen is op zijn best gekleed, Regi draagt zelfs een pak. Hij heeft een vriendin bij zich die Stanley nog niet kent, een mooi Hindoestaans meisje met grote ogen en lang, donker haar. Ze draagt een strakke jeans en een T-shirt met goudborduursel, en kijkt nieuwsgierig om zich heen.

Stanley gaat zitten naast Does, die hem een paar dikke zoenen geeft.

‘Zo jongen, hoe is het op de markt?’ zegt ze.

‘Goed tante, goed, beetje slappe tijd,’ zegt hij, en pakt een Parbo-biertje van het grote blad waar Wensley mee rondgaat. De kinderen krijgen Surinaamse stroop. Saskia, die aan de overkant van de kamer is gaan zitten, neemt een glas witte wijn.

Het is warm, er wordt druk gepraat en gelachen. Boven alles uit hoort hij de schallende stem van Ramon die een grap vertelt, waar hij zelf zoals gewoonlijk het meeste plezier om heeft.

Het eten komt door. Eerst pindasoep en gritibana met bananenballetjes, varkensspek en kippenpoten. Ramon vist er een uit en bengelt de vliezige tenen heen en weer voor het gezicht van Dottie, die een gillette geeft.

Dan komen de moksi alesie, de moksi metie, de herie herie en de kwikwi. Hennah en tante Frans lopen bedrijvig op en neer naar de keuken. Als iedereen met een bord op schoot zit, gaat Hennah midden in de kamer staan, en knikt naar Wensley, die de muziek afzet.

‘Ik heb jullie iets belangrijks te vertellen,’ zegt ze.

Ze wriemelt zenuwachtig aan het boordje van haar jurk, verschikt haar bril en kucht.

‘Lieve mensen,’ begint ze. ‘Ik ken jullie nu allemaal al zo lang, de meesten van jullie zijn ook nog eens familie, en jullie zijn me allemaal heel dierbaar. Ik hou van jullie. Dat wil ik als eerste zeggen. Maar...’

Ze pauzeert, en kijkt even naar haar vriendin Marga, die haar bemoedigend toeknikt.

‘Maar toch...’ gaat ze verder, en stokt weer.

Het is doodstil geworden in de kamer. Zelfs de twee kleuters van Does verroeren zich niet. Alle ogen zijn op Hennah gevestigd.

‘Toch,’ gaat ze verder. ‘Toch, weten jullie, ik ben hier niet geboren. Ik ben vandaag vijfenzeestig geworden, en om het maar kort te houden, ik heb besloten om naar huis te gaan. Ik wil oud worden in mijn dorp.’

Does slaat haar hand voor haar mond. Wensley zet zijn dienblad neer en staart Hennah met halfopen mond en grote ogen aan. Tante Frans schudt haar hoofd langzaam heen en weer, en zelfs Ramon heeft even niets te zeggen.

Stanley kijkt naar Saskia. Die kan een lachje van voldoening niet verbergen.

Dan begint iedereen opgewonden door elkaar heen te praten. De baby van Wensley zet het op een krijsen.

Terug naar Suriname, denkt Stanley verbijsterd, Niet te geloven. Mijn kinderen bijna het huis uit, no span, dat is normaal. Mijn relatie met Saskia verzuurd, dat weet ik al een tijd. Maar ik dacht dat er tenminste nog één persoon op de wereld was, die me echt nodig had.

‘Ik begrijp het niet,’ zegt Stanley later die avond tegen Saskia, als de kinderen naar bed zijn. Dottie heeft zich de hele avond groot gehouden, maar toen ze op

het trapportaaltje afscheid nam van haar ouma begon ze te huilen, en zei dat ze de volgende vakantie meteen naar Suriname zou komen. Hennah omhelsde haar, en zei dat ze zo lang mocht blijven als ze maar wilde.

Saskia neemt een trekje van haar sigaret en haalt haar schouders op.

‘Ze is er per slot geboren,’ zegt ze. ‘Ik kan het me wel voorstellen. Wat moet zo’n oude vrouw hier nou nog, helemaal alleen in Oost.’

Stanley haalt diep adem. Hij weet dat het weinig zin heeft om nog eens te beginnen over de kamer van Melvin, waar Hennah best zou kunnen wonen als hij het huis uitgaat. Saskia krijgt uiteindelijk altijd haar zin. Zo was het die eerste keer in de tram, en zo zal het altijd blijven.

‘Ik denk dat het beter is voor haar,’ zegt ze en drukt haar sigaret uit.

‘En voor ons,’ voegt ze er met een besliste blik aan toe. ‘Ze zou maar een last zijn geworden, hier.’

Ze staat op.

‘Je kunt er toch altijd heen als je wilt?’ zegt ze, en loopt naar de badkamer. ‘Ik ga naar bed.’

Stanley blijft zitten en kijkt naar buiten, naar de lange rij koplampen op de ringweg. De regen waait in vlagen tegen de ramen.

Hij hoort de geluiden uit de badkamer, de wastafel, de wc die wordt doorgetrokken, en even later gaat de slaapkamerdeur zachtjes dicht.

Vroeger, voordat Melvin was geboren, gingen ze altijd samen naar bed. Hij lag er als eerste in, luisterde hoe ze zich waste, haar tanden poetste, en wachtte tot hij het lichtknopje hoorde klikken. Even later lag ze dan in zijn armen. Ze omhelsde hem gretig, ze was warm en zacht, haar huid had een geur die hij uit duizenden zou herkennen. Ze vreeën iedere avond, soms kort en heftig, soms lang en aandachtig. Midden in de nacht maakte hij haar weleens wakker, of zij hem, en dan deden ze het slaperig, half in een droom. Dat waren misschien wel de fijnste momenten. Langzamerhand werd het minder. Nu gaat zij altijd als eerste naar bed. Ze roept hem nooit. Als hij een half uur later binnenkomt, na het late journaal, slaapt ze al. Of ze doet alsof, denkt hij weleens. Soms heeft hij best zin, nog steeds, maar hij durft haar niet wakker te maken. Hoe het allemaal zo gekomen is, weet hij niet. Het is allemaal geleidelijk gegaan. Ze verloren hun interesse, het werd een gewoonte. Nu vrijen ze alleen nog op zondagochtend, als de kinderen slapen. Een verplicht nummer, dat ze zwijgend afwerken.

Een week na de verjaardag van Hennah is er familieberaad in de Borneostraat. Stanley is alleen gekomen, want Saskia moet haar soap kijken.

Hennah vertelt dat ze bij haar zuster Moes wil gaan wonen, in haar geboortedorp aan de Boven-Surinamerivier, diep in het binnenland, waar de familie Waterman vandaan komt. Het huisje van Moes is oud en bouwvallig, en moet worden opgeknapt. Regi stelt zelfs voor om het maar helemaal te slopen en er iets nieuws voor in de plaats te zetten.

Zelf heeft Hennah nog wat spaargeld, en de rest van de familie zegt vijfduizend euro toe. Een fortuin in Suriname. Als ze er eenmaal woont, kan ze gemakkelijk leven van haar AOW.

Er wordt besloten dat Stanley zijn moeder naar Suriname zal brengen, en een maand zal blijven om alles voor haar te regelen. Hij is tenslotte de oudste zoon.

Als hij thuiskomt en Saskia vertelt dat hij een tijdje weg moet, protesteert ze niet eens.

‘Lekker rustig,’ zegt ze, terwijl ze het geluid van de televisie wat harder zet.

‘Ik heb gezegd dat wij duizend euro in de pot stoppen,’ zegt Stanley aarzelend. ‘Plus mijn ticket.’

‘Geen probleem,’ antwoordt Saskia, en steekt een sigaret op. ‘Dan wachten we nog een jaartje met die nieuwe wasdroger.’

Verbaasd pakt hij de krant. Dat is de verdwijning van Hennah haar dus wel waard. De wasmachine en de droger waar ze al maanden over zeurt.

Ze kijkt naar een Amerikaanse serie.

In een opwelling pakt hij de afstandsbediening en zet het geluid uit.

‘Heb je dan zo’n hekel aan haar?’ vraagt hij.

Saskia kijkt hem aan.

‘Nee Stanley, geen hekel. Maar je moeder heeft me nooit geaccepteerd. Ze heeft het wel geprobeerd, denk ik, in het begin, maar na die ruzie over dat Surinaamse koken heeft ze het opgegeven. Jij bent haar zoon, Dottie en Melvin zijn haar kleinkinderen. Haar bloed. Maar ik ben van de koude kant. Mij heeft ze altijd behandeld als een indringer.’

‘Net als jouw familie met mij,’ antwoordt Stanley.

‘Ja,’ zegt Saskia. ‘Eigenlijk is het ongelooflijk dat we nog steeds bij elkaar zijn.’

Ze maakt haar sigaret uit met een vinnige beweging, pakt de afstandsbediening en zet het geluid weer aan.

Stanley haalt zijn schouders op en vouwt zijn krant open, maar hij kan zich niet concentreren op het nieuws, en denkt aan Suriname.

Hij probeert zich voor te stellen hoe het moet zijn om daar te wonen, in een dorpje in de binnenlanden. Op school heeft hij wel wat foto’s gezien. Mangrovebossen, brede, modderige rivieren, hutten met bladerdaken, en houten huizen met veranda’s. In de *Bosatlas* zat een bruin met gele kaart. De belangrijkste plaatsen stonden erop. Paramaribo, Nickerie, Moengo, en diep in het binnenland het Oranje Gebergte en de Juliana Top. Het leek hem allemaal even vreemd en ver weg als Botswana of de Himalaya.

Hij heeft eigenlijk nooit iets met zijn geboorteland heeft gehad. Hij is nooit terug geweest.

Terug. Het idee is zelfs niet bij hem opgekomen. Nog nooit. Buiten zijn eigen familie kent hij nauwelijks Surinamers, behalve de klanten van Mi Lobie, maar met hen komt het nooit verder dan een oppervlakkig praatje. Hij luistert naar de gesprekken, maar zegt zelf weinig. Hij weet dat Regi vaak naar een Suri-

naams café gaat en het Kwakoe festival geen jaar overslaat. Maar zelf voelt hij zich toch meer Nederlander. Van discriminatie heeft hij nooit last gehad. Hij is naar Nederland gekomen in een tijd dat er nog maar weinig Surinamers waren. Hij was de enige in zijn klas.

De onafhankelijkheid, de staatsgreep van Bouterse, de decembermoorden, het heeft hem allemaal onberoerd gelaten. Hij was met andere dingen bezig. Zijn zaken. Zijn dromen, zoals de moeder van Saskia spottend zou zeggen.

Het gebeurde allemaal aan de andere kant van de wereld, in een ver land, dat niet echt leek te bestaan.

Nu moet hij erheen. Hij is nieuwsgierig, maar er is meer. Hij heeft het onverklaarbare voorgevoel, dat zijn terugkeer naar Suriname zijn leven voorgoed zal veranderen.

2.

De geur van schroeïend mensenvlees is nergens mee te vergelijken. We hadden natuurlijk al vaker slaven gebrandmerkt, maar ik was nog steeds niet gewend aan de weeë walm die er opstijgt als het gloeiende ijzer op hun borst wordt gedrukt.

Het dorp lag vlak bij de zee. Achter ons dreunde de branding. De wind joeg wolken fijn zand over het brede, witte strand en de toppen van de palmbomen bogen in de bries. Hoewel de zon nog niet hoog stond, was het al heet. Het was zo benauwd, dat ik soms het gevoel had dat ik nauwelijks adem kon halen.

Wij kennen dat niet in Nederland. De heetste dag die ik me kan herinneren was die keer dat we samen in het meertje achter het dorp gingen zwemmen, weet je nog? Zelfs toen was het water nog koel, maar hier is ook de zee lauw, als badwater.

De sloep had ik op het droge laten trekken. Hij werd bewaakt door twee matrozen met musketten. In de verte stampte Het Roode Hert op de hoge deining die we hier zo vaak hebben aan de Goudkust.

Gisteravond, niet lang nadat we geankerd hadden, kwam er een prauw langsij met twee negers. Ze maakten ons met gebaren duidelijk dat ze namens het dorpshoofd kwamen vragen wat voor handelswaar wij bij ons hadden. We zijn hier in het land Commany, waarvan de koning bekendstaat als een lastig heerser met een klein, maar goed geoefend leger. Zonder zijn permissie mogen er geen slaven worden gekocht.

Onze kapitein reageerde dus voorzichtig. Het is gevaarlijk om hier zaken te doen zonder toestemming. Maar toen hij begreep dat het dorpshoofd zeven eersteklas koppen uit eigen bezit aanbood, besloot hij ons er toch op af te sturen. Het is tegenwoordig moeilijk om aan goede slaven te komen, en de ruimen snel te vullen. De Engelsen en de Fransen zijn ons steeds vaker te vlug af.

Het dorp was smerig en rommelig. Tussen de hutten scharrelden varkens, kippen en kale honden vol zweren. Uit het dichte oerwoud dat tot vlak bij de zee kwam stegen dikke dampen op, die zich vermengden met de rook van de kookvuren en de stank van de vis, die de mensen hier het liefst een paar dagen laten rotten voor ze ervan eten.

Ik had Sijmen bij me, de chirurgijn. Je kent hem niet, maar ik denk vast dat je hem aardig zou vinden. Misschien komt hij een keer naar Durgerdam, als we terug zijn, dan kan ik hem aan je voorstellen. Hij is een kleine man met verward zwart haar en vrolijke ogen, die er al een paar reizen op heeft zitten en honderd-uit praat. Verder twee scheepsjongens om de kist met onze ruilwaar te dragen, en Harmen de onderkuiper, een magere, zwijgzame vent uit Vlissingen die zich aan boord altijd verveelt en elke gelegenheid aangrijpt om aan wal te gaan.

Het dorpshoofd begroette ons, het was een korte, dikke man met uitpuilende ogen in een smerige mantel. De rest van de dorpsbewoners keek ons nieuwsgie-

rig aan, de kleinste kinderen renden huilend weg. Het schijnt dat veel mensen in Afrika denken dat wij duivels zijn. Dat beweert Sijmen, die hier eerder is geweest. Zo zien wij er misschien ook wel uit, met onze rode gezichten en lange haren. Volgens anderen geloven de negers dat zij zelf na hun dood opnieuw zullen worden geboren als blanken, en daaruit leid ik dan weer af dat ze ons als hogere wezens beschouwen. Er zijn hier langs de kust zoveel stammen, landen en godsdiensten, dat ik het allemaal niet uit elkaar kan houden. Om de tien kilometer begint er een ander land. Het vermogen om een groot rijk op te bouwen ontbreekt de mensen hier. Daarvoor maken ze te vaak ruzie, en leven ze te veel bij de dag.

De slaven waren bij elkaar gedreven op het dorpsplein, dat wil zeggen, op een open plek tussen de armzalige rieten hutten, waar de mensen hier in wonen.

Ze stonden opgesteld in de schaduw van een reusachtige boom met dikke wortels en brede bladeren, die ruisten in de zeewind. Het dorpshoofd wees met een kort gebaar op zijn handelswaar.

Het waren er inderdaad zeven, allemaal naakt. Ze waren met leren riemen vastgebonden aan handen en voeten. Twee volwassen mannen, een jongen, en vier vrouwen, van wie er één nog maar een meisje was, en een ander een zuigeling op de arm droeg. Ze keken ons bang aan.

Het zijn geen mensen, want ze hebben geen ziel. Ze zijn geschapen door God om ons te dienen. Dat staat allemaal in de Bijbel. Maar net als honden en andere dieren kennen ze wel gevoelens zoals pijn en angst.

Sijmen begon ze een voor een nauwkeurig te onderzoeken. Aan slaven met gebreken hebben we niets. Al missen ze maar een pink of een teen, dan willen de opkopers in de West ze al niet meer. Littekens doen hun waarde ook verminderen. Maar vooral mogen ze niet te oud zijn. De handelaren hier gebruiken allerlei trucs om de oude slaven er jonger uit te laten zien. Zo verven ze grijze haren vlak voor de verkoop met een mengsel van roet en vet weer zwart. Langer dan een paar uur houdt dat niet, en ik heb het spulletje in de hete zon al eens uit het kroeshaar van een vrouw zien druipen. De handelaar smeert littekens in met teer, om ze tijdelijk onzichtbaar te maken, en als een van zijn slaven buikloop heeft, stopt hij zijn gat dicht met een prop. Deze methoden, die hier gemeengoed zijn, passen wij trouwens zelf ook toe bij de verkoop van de slaven in de West. Daar heb ik je wel over verteld toen ik van mijn vorige reis terugkwam.

De chirurgijn liet de slaven een voor een losmaken. Nadat hij hun haar en hun ledematen had onderzocht moesten ze een stukje voor hem heen en weer lopen en wat kniebuigingen maken. De dorpskinderen lachten ze uit.

Het gebit is ook belangrijk, net als bij paarden. Elke tand die ontbreekt betekent straks op de markten van Suriname en de eilanden een paar gulden minder. Ook hiervoor hebben de handelaren een oplossing. Ze zagen stukken uit

dierentanden, die ze dan met gom in het gebit van hun koopwaar plakken. Sijmen trok er meteen een paar uit bij een kleine, gedrongen man van een jaar of vijftientig, die een kreet van schrik slaakte. Het dorps hoofd keek zuur toe.

Ondertussen had ik de dorpsmid laten komen en hem het brandijzer laten zien. Hij begreep onmiddellijk wat de bedoeling was. De slavenhandel is hier immers al oud. Wist je dat de Portugezen al minstens drie eeuwen geleden op deze kusten zijn aangekomen? Zij waren degenen die het kompas uit hebben gevonden. Daar hebben wij nooit iets over geleerd. Jij moest natuurlijk al snel van school om in de huishouding helpen, en met de vis, maar ik heb er ook in de hoogste klassen niets over gehoord. De Portugezen bouwden de eerste forten. Hoe zij de weg hierheen ooit hebben gevonden, weet ik niet. Toen ze erachter kwamen dat er veel goud te halen viel, begonnen ze met de negers van de Goudkust te handelen. Er was in die tijd zoveel goud, dat ze hun eerste fort zelfs El Mina noemden, terwijl er toch nergens een mijn te bekennen was. Er liepen hier destijds nog opperhoofden rond die helemaal bedekt waren met gouden sieraden, zware kettingen en dikke armbanden, en zelfs gouden sandalen droegen. Nu zie je zo iets niet meer, iemand die dat zou wagen, zou onmiddellijk vermoord en beroofd worden, ook al was hij de koning zelf. De Portugezen begonnen ook al snel in slaven te handelen, eerst zo hier en daar een paar, voor de huishoudens van rijke families in Lissabon. Daar was het voor adellijke dames mode om door de stad te paraderen met een zwarte bediende op twee passen afstand achter zich. Daarna werden er steeds meer verscheept naar hun plantages in Brazilië, die almaar groter werden.

Wij volgden al snel. Eerst de Hollanders, en daarna de Zeeuwen. De West Indische Compagnie begon zelf forten te bouwen en veroverde er ook een paar op de Portugezen. Inmiddels is deze handel drie eeuwen oud. Wij zijn op elkaar ingespeeld, de negers komen ons hun soortgenoten zelf aanbieden.

De smid maakte een vuur, ging met gespreide benen op een laag krukje zitten, en begon het brandmerk te verhitten. Het deed me denken aan smid Bolding, thuis in Durgerdam, waar ik als klein jongetje vaak urenlang zat te kijken naar de vlammen. Het mooiste was de vonkenregen die onder de eerste klappen uit het ijzer sproeide als hij een hoefijzer of een stuk scheepsbeslag in vorm hamerde, en dan het felle sissen, als het hete ijzer met een tang werd opgepakt door de leerjongen en in een kuip met water werd gesmeten. Nadat ik zes was geworden moest ik viswant breien en had ik niet veel tijd meer voor de smid.

We hebben nauwkeurige instructies. Het ijzer met ons merkteken moet eerst roodgloeiend worden gemaakt. De plek waar de slaaf zal worden gemerkt, dat is bijna altijd de borst of de schouder, moet worden ingesmeerd met olie of vet. Als het brandmerk te heet is, zal het de slaaf verwonden en beschadigen. Er kan een wond ontstaan die gaat ontsteken. We zijn nu pas drie maanden onderweg, en het zal misschien nog wel een of twee maanden duren voor we de ruimen vol hebben en aan de oversteek naar de West kunnen beginnen. Een zieke slaaf